

gemeente Bronckhorst

29 OKT. 2015

verzendsdatum

datum

uw brief van

uw kenmerk

ons kenmerk

onderwerp

27 oktober 2015

Z56370/95990

Bescherming Joodse begraafplaats Vorden

Nederlands-Israëlitisch Kerkgenootschap
E.J.P. Hulsman
Postbus 7967
1008 AD AMSTERDAM

Geachte heer Hulsman,

Wij hebben u op 26 augustus 2015 schriftelijk in kennis gesteld van ons voornemen om de Joodse begraafplaats aan de Kamphuiserweg in Vorden, te plaatsen op de gemeentelijke monumentenlijst.

Zienswijze

U bent, gedurende een periode van vier weken na dagtekening van de brief, in de gelegenheid geweest uw zienswijze naar voren te brengen. Van deze gelegenheid heeft u geen gebruik gemaakt.

Definitief besluit - plaatsen

Wij hebben besloten om de Joodse begraafplaats aan de Kamphuiserweg in Vorden, definitief te plaatsen op de gemeentelijke monumentenlijst. De motivatie voor het plaatsen van het object is bijgevoegd.

Bezwaar

Bent u het niet eens met dit besluit? Dan kunt u schriftelijk binnen zes weken na de verzendsdatum van dit besluit bij de gemeente een bezwaarschrift indienen. Zorgt u er voor dat het in ieder geval de volgende gegevens bevat:

1. uw naam en adres
2. de datum
3. een omschrijving (of een kopie) van het besluit waartegen u bezwaar maakt
4. redenen voor het maken van bezwaar
5. uw handtekening

meer weten? Zie www.bronckhorst.nl

Ook kunt u bij de Voorzieningenrechter van de Rechtbank Gelderland, Postbus 9030, 6800 EM Arnhem een voorlopige voorziening vragen. Zo kunt u in een dringend geval, in afwachting van de beslissing op uw bezwaar, voorlopig mogelijk nadelige gevolgen van het besluit voorkomen. Meer weten? Zie www.rechtspraak.nl

Postbus 200
7255 ZJ Hengelo (Gld)
Telefoon (0575) 75 02 50

Elderinkweg 2
7255 KA Hengelo (Gld)

e-mail
info@bronckhorst.nl
www.bronckhorst.nl

bankrekeningnummer
NL81 BNGH 0285 1044 97
BTW-NL 8136.47.290.B.01

Inlichtingen

Voor meer informatie over de procedure kunt u contact opnemen met de heer W. Hagens, te bereiken onder telefoonnummer 06-13252202. Mailen kan ook naar willem.hagens@odachterhoek.nl.

Met vriendelijke groet,
namens burgemeester en wethouders van Bronckhorst,

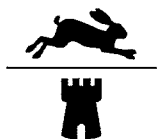
de heer M. Jolink
cluster Vergunningen

Kopie aan:

- Archief
- ODA/ W. Hagens
- Archief

Bijlagen:

- redengevende beschrijving
- plaatsingsbessluit

gemeente Bronckhorst

ERFGOEDVERORDENING 2013 Gemeente Bronckhorst

PLAATSINGSBESLUIT

Burgemeester en wethouders van de gemeente Bronckhorst;

gezien het voorstel van de geïntegreerde commissie welstand en monumenten om op het perceel

kadastraal bekend : gemeente Vorden, sectie B, nummer 1516,

plaatselijk bekend : Kamphuizerweg z.n. te Vorden,

de Joodse begraafplaats te plaatsen op de gemeentelijke monumentenlijst;

gelet op artikel 3 van de Erfgoedverordening 2013 gemeente Bronckhorst;

b e s l u i t e n :

de Joodse begraafplaats, overeenkomstig aangehechte redengevende beschrijving, te plaatsen op de gemeentelijke monumentenlijst.

Hengelo Gld., 27 oktober 2015

Namens burgemeester en wethouders van Bronckhorst,

de heer M. Jolink
cluster Vergunningen

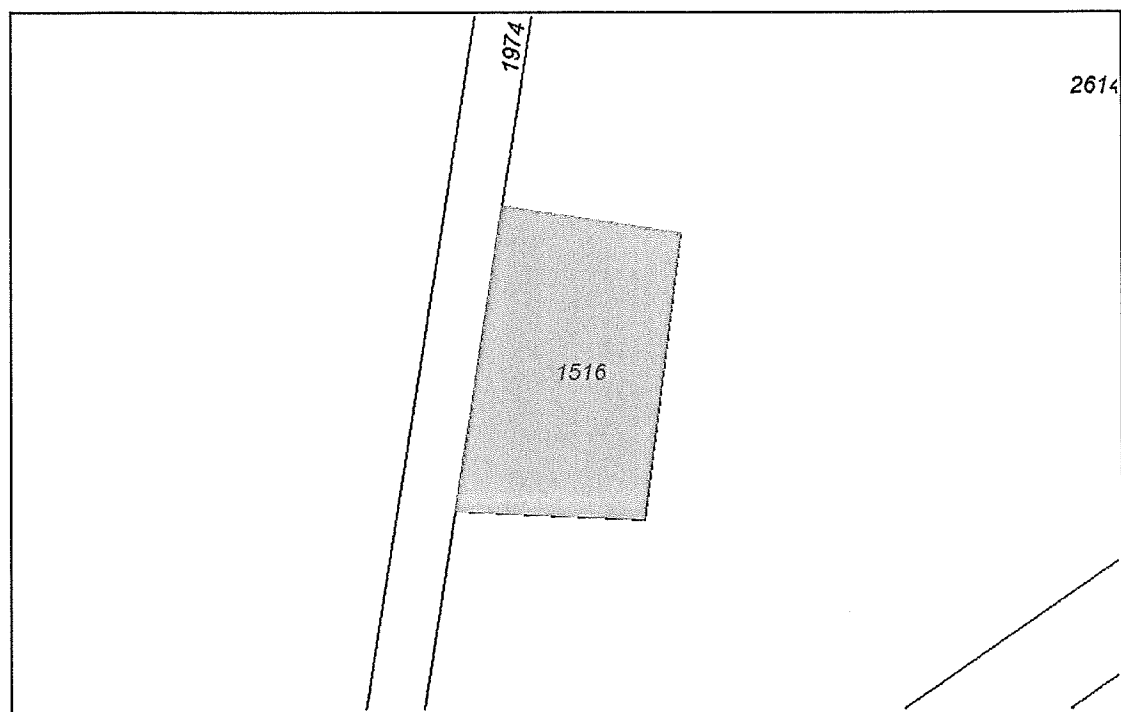
Kopie:

- ODA/ W.Hagens
- Geo-informatie
- Archief

Perceelrapportage

gemeente Bronckhorst

Perceelgegevens (Bron: AKR)

Perceelnummer: VDN02B 01516G0000

Zakelijk gerechtigde: **DE NEDERLANDSCH ISRAELITISCHE GEMEENTE TE VORDEN**

Aandeel: 1/1 Aard recht: EIGENDOM

Grootte perceel: 649m2

Perceelbelemmering (Bron: AKR)

Appartementsgegevens (Bron: AKR)

Adresgegevens verblijfsobjecten relatiehebbend met dit perceel (Bron BAG)

WOZ gegevens (Bron: WOZ)

Perceelrapportage

gemeente Bronckhorst

WOZ Belang	187600051687	
Eigenaar / Gebruiker:	De Nederlandsch Israelitische Gemeente T	Geslacht:
E	Kamphuiserweg 7251KC Vorden	

WOZ Belang	187600051687	
Eigenaar / Gebruiker:	De Nederlandsch Israelitische Gemeente T	Geslacht:
G	Kamphuiserweg 7251KC Vorden	

Publiekrechtelijke beperkingen relatiehebbend met dit perceel (Bron WKPB)

GEMEENTE BRONCKHORST**Vorden, Joodse begraafplaats, Wildenborchseweg z.n.**

gemeente : Bronckhorst
postcode + plaats : 0000 AA Vorden
straat + huisnummer : Wildenborchseweg z.n.
naam object : Joodse begraafplaats

bescherming :
eigenaar/gebruiker(s) : gemeente Bronckhorst
kadastrale gegevens :

oorspr.functie : joodse begraafplaats
huidige functie : joodse begraafplaats

bouw-/ aanlegjaar : 1877
architect : nvt
bouwstijl/type :

beschrijver : MAB/CJF
datum beschrijving : 15-03-2014
datum foto : 24-02-2014

Typering

In oorsprong uit 1877 daterende begraafplaats, aangelegd voor de toenmalige joodse gemeenschap van Vorden, gelegen binnen een bosperceel aan de Wildenborchseweg tussen Vorden en Lochem.

Historische context

Tot in het begin van de negentiende eeuw begroef Nederland zijn doden in de meeste gevallen nog in de (dichtbevolkte) bebouwde kom, meestal in of rondom de kerk, wat vaak tot onhygiënische situaties leidde. In augustus 1827 werd door koning Willem I bepaald dat begraven in de kerk en binnen de bebouwde kom van grotere steden en dorpen per 1 januari 1829 zou zijn verboden. Uiteindelijk werd in 1829 bij Koninklijk Besluit bepaald dat plaatsen met meer dan duizend inwoners hun doden voortaan moesten begraven op een buiten de bebouwde kom gelegen terrein. Echter, ook in veel kleinere gemeenschappen was het Koninklijk Besluit aanleiding (of de definitieve aansporing) om de oude rondom de kerk gelegen kerkhoven te sluiten en een nieuw terrein in gebruik te nemen.

Ook de joodse begraafplaats aan de Wildenborchseweg bij Vorden is een in de negentiende eeuw gerealiseerde dodenakker buiten de bebouwde kom, maar zoals hieronder nog zal blijken, ook voor die tijd was het gebruikelijk dat joodse begraafplaatsen buiten een stad of dorp lagen.

Net als in andere Achterhoekse plaatsen bestond ook in Vorden in de negentiende eeuw een joodse gemeenschap. Oorspronkelijk behoorde die tot de joodse gemeente in Lochem, waar ook een synagoge was. In 1860 of circa 1875, daarover zijn de meningen verdeeld¹, werd een klein terrein aan de Wildenborchseweg aangekocht van Jan Isaäk Brants en bestemd als begraafplaats. Uitgaande van het feit, dat het oudste graf dateert uit 1873, zal de stichting tussen voor die tijd hebben plaats gevonden. H. Kooger memoreert echter een gemeenteverslag uit 1876 waarin staat: "In 1876 is door de alhier wonende Nederduitse Israëlieten zijnde een getal van 21 zielen in een hoek heidegrond gelegen op voldoende afstand van woningen in de buurtschap Mossel een stuk grond ter grootte van ruim 5 aren tot begraafplaats ingerigt"².

Aan de westkant van het terrein werd een houten schuurtje opgericht, dat oorspronkelijk als metaarhuis (in de oorspronkelijke betekenis bedoeld als een plek voor het reinigen van de doden en het houden van de lijkredes). Het gebouw is na 1950 verdwenen.

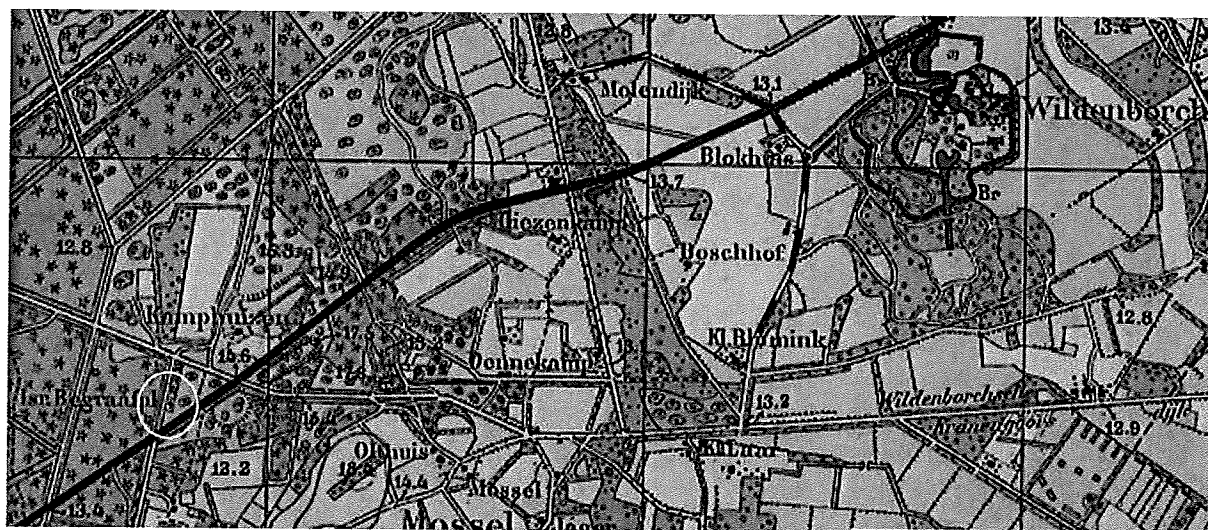
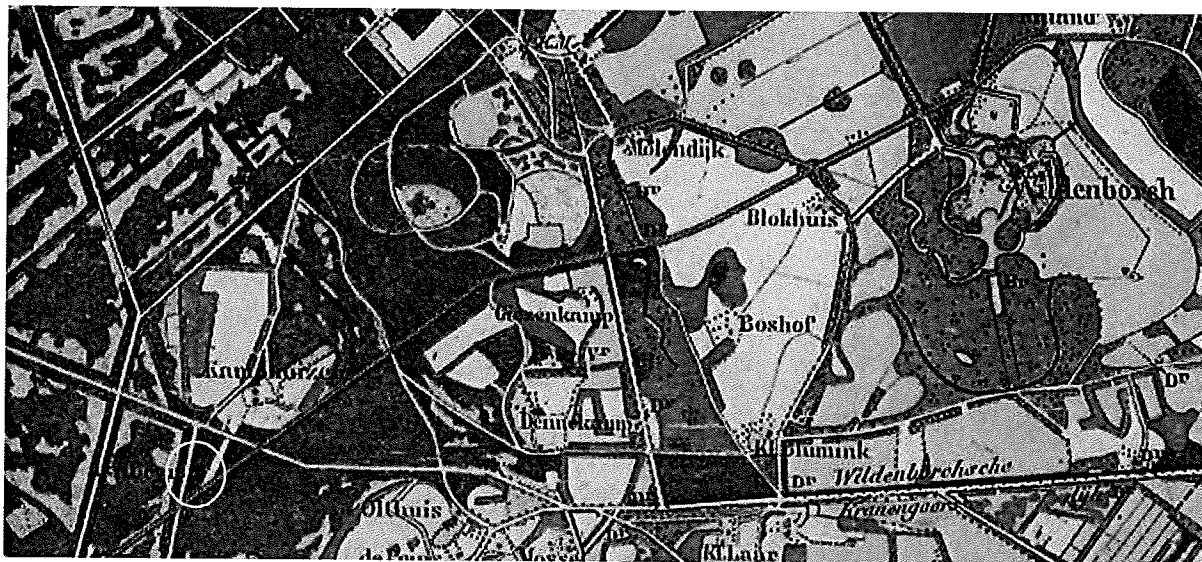
In 1882 is de zelfstandige joodse gemeente van Vorden erkend. Over een eigen sjoel beschikte de kleine gemeente niet, de bijeenkomsten vonden plaats bij een van de leden thuis.

De gemeenschap was uiterst klein. In 1869 bestond ze uit 18 leden, in 1899 uit 10. In 1933, toen het laatste Joodse gezin al enkele jaren daarvoor uit Vorden was vertrokken, werd de gemeente opgeheven en officieel bij die van Lochem gevoegd. De laatste begrafenissen vonden plaats in 1919 en 1934.

De kleine joodse begraafplaats wordt sinds 1959 door de plaatselijke overheid (destijds nog de gemeente Vorden) in stand gehouden. Tot aan de Tweede Wereldoorlog gebeurde dat door de Nederlands Israëlitische gemeente Zutphen.

¹ Kooger (1985), p. 87.

² Kooger (1982), p.264.

De ligging van de joodse begraafplaats noordelijk van de Wildenborchseweg, ten opzichte van kasteel De Wildenborch, volgens de chromotopografische kaarten van 1890 (boven) en 1924 (onder). Bron: watwaswaar.nl.

De situatie volgens de topografische kaart van 1901. De joodse begraafplaats ligt binnen het cirkeltje (bron: watwaswaar.nl).

Aquarel van de joodse begraafplaats (Vorden, Joods kerkhofje), door Cor Alons, vervaardigd op 14 augustus 1945. Bevindt zich thans in de collectie van het Joods Historisch Museum (nr. JHM 03435).

BESCHRIJVING VAN DE BEGRAAFPLAATS**Hoofdopzet, aanleg, structuur**

De begraafplaats ligt in een bosperceel ten noorden van de Wildenborchseweg. Dit bosperceel, beplant met grove den, heeft een driehoekige vorm en wordt begrensd door de Wildenborchseweg aan de zuidzijde, de Reoordweg aan de noordzijde en de Kamphuizerweg aan de westzijde. Hier heeft het kleine rechthoekige terrein zijn ontsluiting via een bospad.

De begraafplaats heeft een in hoofdzaak rechthoekige plattegrond van 18 x 24 meter. Het terrein is slechts via houten palen en prikkeldraad afgebakend in het bosperceel. Wel lijkt het terrein ten opzichte van de omgeving iets verhoogd te liggen. De houten palen zijn in een nauwelijks waarneembaar walletje geplaatst.

Entree / poort / omheining

De toegang tot het terrein vindt plaats via een eenvoudig dubbel ijzeren draaihek met korte rechte spijlen en langere, die naar het midden toe in hoogte afnemen. Het hek is geplaatst binnen hoge houten posten.

Interne structuur / indeling

De indeling ontbeert een duidelijke structuur. Vanuit de poort lijkt een pad over het terrein naar achter te lopen. Oostelijk daarvan bevinden zich de graven op het terrein (veertien of vijftien geregistreerd). Een zevental is voorzien van een grafteken, op het oosten (hier noordoosten) gericht, in aansluiting bij het joodse gebruik om de doden in de richting van het oosten te laten rusten, waar eens de Tempel stond en waar volgens de overlevering de opstanding plaatsvindt. Voorts zijn er volgens H. Kooger enkele grafheuveltjes in het terrein te herkennen³.

Beplanting

Het terrein is aangelegd binnen het bestaande bosperceel, merendeels beplant met vliegdennen, waarbij het boskarakter gehandhaafd bleef. Er zijn verder geen sier- of accentbomen geplaatst. In de zuidoosthoek van het terrein staan een forse beuk.

Bijzondere gebouwen en objecten

Niet van toepassing.

GRAFMONUMENTEN**Algemene indruk**

Op het terrein bevindt zich een kleine groep van zeven, merendeels negentiende-eeuwse grafmonumenten ("matseiwā"). Het zijn staande graftekens met Hebreeuwse teksten en enkele aanduidingen in het Nederlands. Doordat er geen bijzondere beplanting is, geeft het terrein de indruk van een eenvoudige hof met verspreide grafmonumenten.

Typen en materiaalgebruik

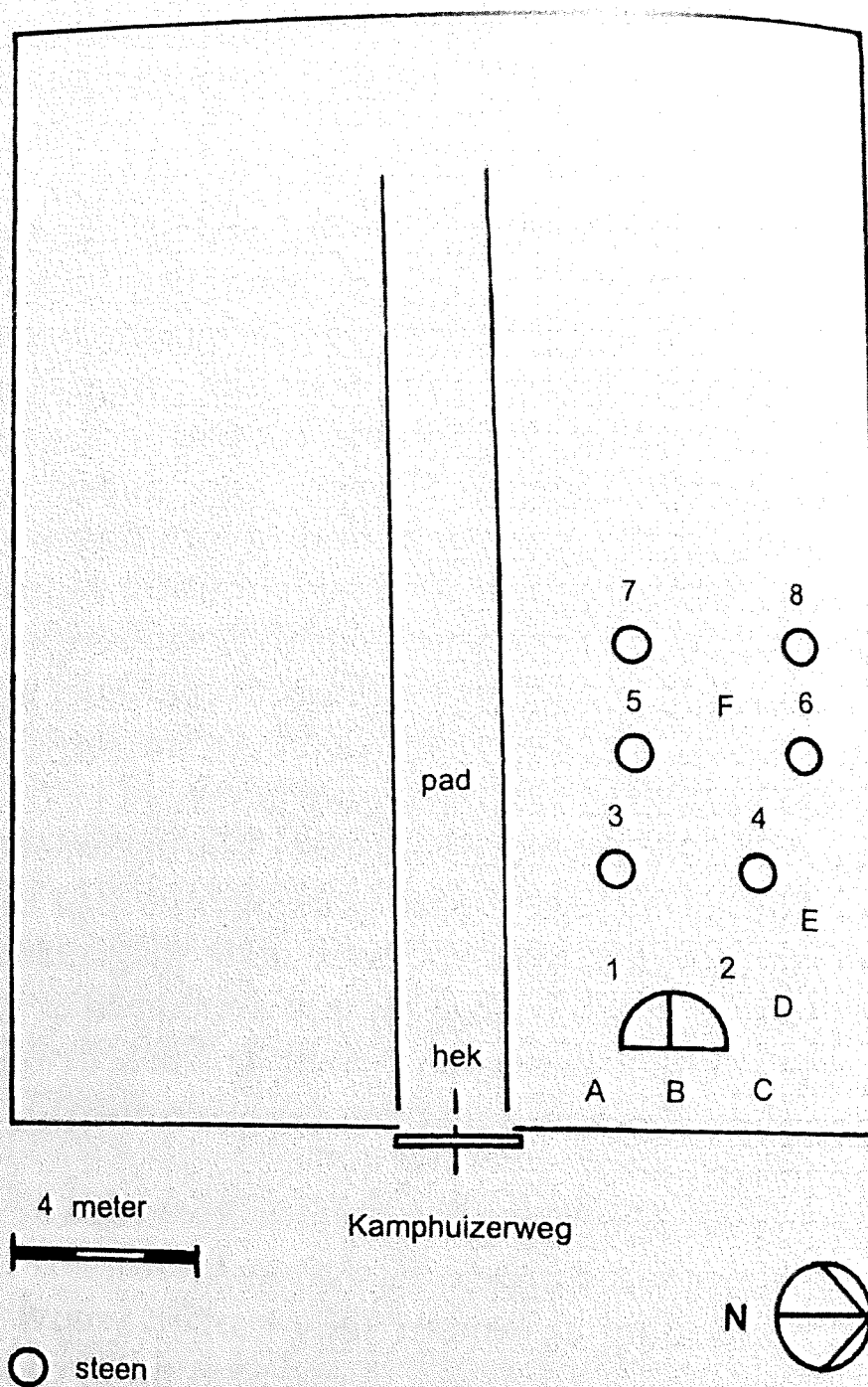
Alle zeven graftekens (zes enkelvoudige en één dubbele) zijn staand en uitgevoerd in natuursteen (hardsteen). Ze hebben geen bijzondere details, afgezien van de wijze waarop ze worden beëindigd. Van het merendeel is de

³ Kooger (1985), p.87.

bovenzijde sierlijk gebogen en/of gezwenkt. Enkele graven hebben een classicistische bovenzijde, in de vorm van een timpaanvormig silhouet met acroteria (silhouetstenen). De teksten zijn deels verzonken en in andere gevallen verheven liggend. Een enkele gefrijnde tekstspiegel. Het materiaal heeft overwegend een gezoete afwerking. Hoewel ook de Hebreeuwse teksten overheersen, zijn er ook Nederlandse tekstdelen. Enkele graven dragen bijzondere motieven zoals een Davidster of een lauriertak.

Graftekens met aandachtswaarde

Omdat het hier om een kleine begraafplaats gaat, waarvan de aanwezige grafmonumenten elk een wezenlijk onderdeel vormen van het betreffende ensemble, zijn ze alle zeven van een bijzondere waarde. Het gaat dan om cultuurhistorisch waardevolle graven van omstreeks 1887 tot 1934, toen de laatste bijzetting plaatsvond. De in hoofdzaak van Hebreeuwse teksten voorziene graven illustreren een belangrijke periodes in de geschiedenis van Vorden, toen hier een kleine joodse gemeenschap was en zijn daarmee een betekenisvolle informatiebron van het verleden. Tegelijk vertegenwoordigen ze kunsthistorische waarde, als een voorbeeld van het joodse funeraire erfgoed. Op de volgende pagina's worden de betreffende objecten genoemd. Tevens is aan het einde van deze beschrijving een catalogus met foto's bijgevoegd.

Plattegrond van de Joodse begraafplaats uit de publicatie van H. Kooger in de Vordense Kronyck, 1982. De letters en cijfers corresponderen met het overzichtje van de begravenen op de volgende bladzijde.

GEMEENTE BRONCKHORST

Vorden, Joodse begraafplaats, Wildenborchseweg z.n.

Joodse begraafplaats aan de Wildenborchseweg te Vorden				
Nr naam	overleden op	geb.pl.	geb.dat.	bijzonderheden
1 Wertheim, Amon	23.1.1887	Bocholt	18.9.1813	dubbele steen
2 Wertheim-Windmuller, Esther	13.2.1887	Hengelo	13.2.1887	idem (met 1)
3 Windmuller-de Jong, Grietje	26.12.1893	Hengelo (O)	23.12.1812	vr. van 4
4 Windmuller, Joseph	23.12.1894	Hengelo	18.2.1810	
5 Wertheim-van Win, (Ch)anna	10.10.1934	Vorden	1.2.1851	overleden te H'sum
6 Meijer, Esther (Elize)	20.2.1911	Barneveld	10.8.1896	
7 Philips, Sander*	1.8.1919	Hengelo	18.1.1840	overleden te Zutphen
8 Jacobs, Diena	17.8.1916	Zelhem	30.5.1844	vr. van 7
A Windmuller, Joseph	12.12.1876	Vorden	7.6.1876	zoon van C
B Windmuller, Jacob	17.5.1873	Vorden	23.2.1841	zoon van 3 en 4
C Windmuller, Heijman	31.3.1882	Vorden	7.5.1848	zoon van 3 en 4
D Windmuller, Heintje	15.6.1885	Vorden	? 5.1885	dr. van 3 en 4
E Philips, Philip	3.4.1890	Vorden	18.8.1871	
F Koppele, Alexander van	6.11.1889	Rotterdam	25.3.1801	oud KNIL-soldaat
De nummers 1-8: stenen				
De nummers A-F: grafheuveltjes				
* op de grafsteen staat als voornaam Isaac				

Overzicht van de graven op de Joodse begraafplaats in Vorden, overgenomen uit H. Kooger (1982).

Literatuur en bronnen:

Hulsman, R., *Bouwen op de grens. Deel Midden & Oost. Gids voor de funeraire architectuur in Nederland. Flevoland – Gelderland – Utrecht*, Rotterdam 2010, p. 228.

Kok, H.L., e.a., *Begraven & begraafplaatsen. Monumenten van ons bestaan*, Utrecht 1994

Kooger, H., *Het Oude Volk. Kroniek van joods leven in de Achterhoek, Liemers en het grensgebied*, Doetinchem 2001

Kooger, H., "De Joodse begraafplaats te Wildenborch", in: *Jaarboek Achterhoek en Liemers*, 8 (1985), 87-93.

Kooger, H., "De Joodse begraafplaats", in: *Vordense Kronyck*, 1 (1982), nr.2.

Collectie Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers, Doetinchem, in het bijzonder de archieven van het Gemeentebestuur van Steenderen (1280, inv.nrs. 6, 7, 8 en 9, en 0446, inv.nrs. 898 en 901).

www.begraafplaats.org

www.dodenakkers.nl

www.ecal.nu (Erfgoedcentrum Achterhoek Liemers)

www.gelderland.nl (Provincie Gelderland)

www.watwaswaar.nl

WAARDERING / REDEN VAN PLAATSING**Architectuur- en kunsthistorische waarden**

Door de pragmatische en sobere aanleg is het terrein kenmerkend voor een eenvoudige joodse begraafplaats in een kleine gemeente. Karakteristiek is hier de opzet als een in het bos opgenomen terrein, dat in het grote geheel is opgenomen. De oorspronkelijke zeer eenvoudige opzet is gaaf behouden gebleven. De diverse grafmonumenten geven door hun vormgeving, opzet en materialisering een helder beeld van de joods-funeraire kunst rondom 1900 in een plattelandsregio.

Ensemble-/situationele waarden

Weliswaar zijn de hoofdstructuur en aanleg van het bedoelde terreingedeelte niet bijzonder of zeldzaam te noemen, maar vooral omdat deze in hun historische opzet gaaf bewaard zijn gebleven is er sprake van hoge plaatselijke ensemblewaarde. Het terrein, waarvan de contouren en de aanwezige graven teruggaan op de vroegste periode van de begraafplaats, vormt in zijn bescheiden opzet en door zijn aanleg, structuur en inrichting, een opmerkelijk en waardevol ensemble in het bosgebied.

Cultuurhistorische waarden

De begraafplaats vertegenwoordigt cultuurhistorische waarde als een tastbare herinnering aan en illustratie van de historie van de joodse gemeenschap in Vorden.

Rond 1880 is het terrein in gebruik genomen en in 1915 vond de laatste bijzetting plaats. De diverse graven op de begraafplaats zijn een betekenisvolle informatiebron van het verleden, en geven een indruk van de joodse geschiedenis van Vorden. Ze vertellen het verhaal van meer of minder bekende personen van de plaatselijke joodse families en zijn daarom van groot belang als kennisbron.

CONCLUSIE

Concluderend kan worden gesteld, dat de Joodse begraafplaats aan de Wildenborchseweg in Vorden architectuur- en kunsthistorische, ensemble- en situationele en cultuurhistorische waarden bezit.

► De **architectuur- en kunsthistorische waarden** betreffen de historische opzet en de in het bos opgenomen aanleg van het terrein, met elementen van de omheining alsmede de groep historische graftekens.

► De **ensemble- en situationele waarden** betreffen de markante ligging binnen een bosperceel en het markante ensemble van zeven historische graftekens.

► Er is **cultuurhistorische waarde** doordat de op het terrein aanwezige historische grafmonumenten een weerspiegeling zijn van de sociaalhistorische ontwikkelingen in Vorden in het algemeen en de vroegere Joodse gemeenschap in het bijzonder.

Op basis van bovenstaande motivering is de uit de tweede helft van de negentiende eeuw daterende Joodse begraafplaats aan de Wildenborchseweg in Vorden, in samenhang met zijn aanleg en inrichting, en met de op het terrein aanwezige historische graftekens, beschermwaardig als gemeentelijk monument in de gemeente Bronckhorst.

Het gaat om de volgende onderdelen:

- De contouren van het terrein, met walletjes;
- De interne "afwezige" infrastructuur;
- De ligging en oriëntatie van de graven, zonder ontsluitende interne padenstructuur;
- De locaties van de niet van grafstenen voorziene graven;

AANBEVELINGEN

- Plaatsen op de gemeentelijke monumentenlijst van het gehele terrein van de Joodse begraafplaats;
- Behoud het bosachtige karakter van het terrein;
- Behoud de zeer eenvoudige interne structuur. Geen extra paden invoegen. Accentueer eventueel het centrale pad;
- Behoud de walletjes rondom het terrein en nauwelijks zichtbare grafheuveltjes van de niet van grafstenen voorziene graven;
- Het valt te overwegen de teksten op de grafstenen te zwarten en zo beter leesbaar te maken;
- Plaats een informatiepaneel/punt over de historie van de begraafplaats bij de entree;

De Joodse begraafplaats vanuit het zuidwesten.

Het terrein vanuit het oordoosten, langs de oostelijke omheining. Hier ligt een lage wal.

De Joodse begraafplaats vanuit het zuidoosten (boven) en het noordwesten (onder).

CATALOGUS BIJZONDERE GRAVEN

1./2.Grafsteen Amon Wertheim (1887) en Esther Wertheim-Windmuller (1887)

3. Grafsteen Grietje Windmuller-De Jong (1893)

4. Grafsteen Joseph Windmuller (1894)

5. Grafsteen van (Ch)Anna Wertheim-van Win (1934)

6. Grafsteen Esther (Elize) Meijer (1911)

7. Grafsteen Sander Philips (1919). Op de steen staat als voornaam Isaac.

8. Grafsteen Diena Jacobs (1916)

